

niz može pridodati i *Tibetanac: Tibet+anac*. Međutim i upotreba oblika *Tibećanin* posve je razumljiva jer je *Tibećanin* tvoren sufiksom *-janac* koji je plodan i koji inače ima

prednost, ali ako drugačiji oblik nije općeprihvaćen. *Tibetanac* je, sudeći po suvremenoj normativnoj literaturi, općeprihvaćen.

Ljubica Josić

OSVRTI

NEKA JEZIČNA OBILJEŽJA BENEŠIĆEVIH RAZMATRANJA

Kaže se da istina uvijek izbije na vidjelo, kad – tad. Tako je bilo i s knjigom Franje Benešića *Razmatranja*, drugi svezak, koja je 2009. u Iloku predstavljena u pretisku, i to s crvenim označenim cenzorskim interventima zbog kojih je knjigu i zabranila starojugoslavenska vlast, dotično šestojanuarska diktatura. Od pet neuništenih primjeraka preostala su dva od kojih je jedan poslužio kao uzor za pretisak. Pronašao ga je, zna se, zauzeti poznavatelj Iloka i Iločana Mato Batorović, a izdala Gradska knjižnica Ilok, na čemu im čestitamo.

Pretisnuta knjiga ima 255 stranica, od toga je 227 stranica izvorni Benešićev tekst (*Razmatranja*, Prilozi), a ostalo je Dodatak u kojemu su riječi nakladnika, prikaz obitelji Benešić u Iloku i analiza djela F. Benešića.

Franjo Benešić najmlađi je od četiriju sinova Stjepana Benešića. Rođen je u Iloku 1877., a umro u Velikoj Gorici 1945. Nakon osnovne škole u Iloku pohađa gimnaziju u Osijeku, a potom odlazi na studij u Beč i Zagreb. Po školovanju doktor prava, svestrano obrazovana osoba, pokretač raznih udruga, ali i pozoran promatrač koji je svoja opažanja i životna iskustva sažeo u knjizi *Razmatranja*. Njegove nerijetko vrlo kratke, britke rečenice fasciniraju jasnoćom misli i izraza, često su to prave sentencije. Tiču se općeljudskih tema, naravi pojedinaca, naro-

da i vlasti pa su posebice u tom dijelu i bile podložne cenzorskim intervencijama. Evo, primjera radi samo nekoliko Benešićevih misli iz kojih je razvidna osobitost Benešićeva stava i stila: „Narodi se ne mogu uništiti dok im se ne uništi kultura.“ (str. 25.) To se i u ovom domovinskom ratu osjetilo: ciljano se uništavalo kulturne vrjednote, spomenike, crkve... Ili ove, svezremenski aktualne rečenice: „Ljudi uvijek sebi drže stranu, kad se o njima misli i govori da nekom drže stranu.“ (str. 26.), „Nema djela, kojemu ljudi ne bi mogli naći prigovora, jer je u njih zloba i zavist ne samo posvudna već i neiskorjenjiva.“ (str. 31.), „U politici napreduju oni, koji se protiskivaju, a ne koje se traži i zove.“ (str. 33.), „Zli su ljudi vrlo agilni i ustrajni. Kad bi dobri ljudi imali ista svojstva i bili brojni kao prvi, napredak bi ljudstva bio neizmjeran u prisposobi sa današnjim, koji se teško odcjepljuje od nule.“ (str. 10.)

Jedna je od rečenica koju je cenzor crvenim prekrizio, ova je, mislim i danas aktualna: „Fraza kad ne uspijeva, mijenja si oblik. Propovjednici jedinstva zato prema potrebi govore i u ime jugoslovenstva, novoevropsstva, čovječanstva i t.d.“ (str. 17.)

Za sljedeću rečenicu, koja je kritika ondašnjega stanja u državi, jasno je da je bila cenzurirana: „U narodu čiji sinovi u vojsci ne mogu nadići šaržu redova, a u diplomaciji čast vratarova podvornika, ne može pristojan čovjek govoriti o slobodi.“ (str. 29.)

Tako je prekrizen i ovaj odlomak: „U bilježnici jednog hrvatskog zatarača zabilje-

ženo je ovo. Hrvati su dekorativna nacija. Vole lijepu frazu, gestu, lakovjerni su, povodljivi i naivni kao djeca. Bilješka je ostala nepotpuna, jer nije htjela reći, da ta svojstva nisu dika, ali to nije smjela reći, jer bi morala dodati, da ta svojstva nisu ni sramotna, jer se za njima ne skriva lažljiva ni razbojnička ćud.“ (str. 61.)

Kako je Franjo Benešić bio i bečki i zagrebački đak, to je, pretpostavljam, ostavilo traga i u nadgradnji u njegovu jeziku koji je u bitnome ipak bio oblikovan za djetinjstva u Iloku. No, Benešić nije živio u zrakopraznom prostoru pa su u njegovu jeziku očiti i utjecaji onodobne društvenopolitičke staro-jugoslavenske stvarnosti. Tako ćemo u njega naći imenice na -a koje su danas u hrvatskom književnom jeziku bez -a: *optimista, komunista, moralista, pozitivista, patriota...*, a druge bez dočetnoga -a, danas uobičajene s dočetnim -a: *kvantitet, kvalitet...* ili s druge strane one koje danas imaju oblik bez nepostojanoga *a*, a u njega su s nepostojanim *a*, primjerice: *talenat, elemenat...*

Tomu se ni malo ne treba začuditi jer i danas jezični savjetodavci bitku biju za izbor pravilnih oblika takvih imenica.

Slobodniji odnos prema hrvatskoj normi ogleda se i u upotrebi nekih zamjenica u obliku kakav je u narodnim govorima. Tako zamjenicu TKO nalazimo ne samo u pravilnom obliku *tko* nego i u obliku *ko*: Sretan je, *ko* plaća, što može, a jadan, *ko* plaća, što mora. (str. 57.); u upotrebi nekih prijedloga: opasan *po* društvo, koristan *po* ljudsko društvo, (danas opasan za društvo); upotrebi prijedloga *sa* (s popratnim *a*) gdje mu nije mjesto: *sa ostarjelim radnicima, sa njihovom glupošću, sa mladim radnicima, problem sa različitim odgovorom...*

U Benešića nalazimo i prezent 3. osobe jednine u obliku *jeste* umjesto *jest*: politika *jeste* produljivanje života, *jeste* uspio čovjek, *jeste* savršen čovjek...

Relativno je često *da* + *prezent*, ali ipak manje često od očekivanoga: Nije mogao sam *da sudi* gada na smrt..., Jer će morati sve nedaće sudbine na sebi *da okusi...*, Hoće *da sam* sebe kritizira...

Kao i u većini narodnih govora u Benešića se ne razlikuju prijedlozi kojima se izriče uzrok (*zbog*) od onih kojima se izriče namjera (*radi*). Tako on rabi prijedlog *radi* u značenju *zbog*:¹ „Hrvati nisu postali nesamostalni radi svoje zavisnosti, već su uvijek bili zavisni radi svoje nesamostalnosti.“ (str. 19.)

I u njegovu jeziku oprjeka *živo* - *neživo* ne razabire se iz upotrebe odnosnih zamjenica, posebice zamjenice m. r. *koji* u akuzativu, pa nalazimo oblike za *živo* na mjestu onih za *neživo*: „Pravda je pobjeda, ratni plijen, na *kojeg* vrebja bezbroj reflektanata i *kojeg* osamljen ne može sačuvati ni sedmoglavi ognjeni zmaj... za čega sposoban...“ (str. 47.)

Posvojnu zamjenicu *njihov* sklanja po duljoj (zamjeničkoj promjeni): pomoću *njihovog* jedinstva, po *njevomom* shvaćanju, u *njihovom...* Umjesto *takav, ikakav* nalazimo oblike *takov, ikakov*: bez *ikakove* podloge, *takovo* shvaćanje...

Osobna zamjenice *oni* u Benešića je u akuzativu u obliku *nje*: navikom na *nje*; na *nje* ne smije nitko napadati; odgovorim na *nje...* To se akuzativno *nje* umjesto *njih* posve jasno iz konteksta luči od osobne zamjenice ženskoga roda *ona* koji u G. jd. glasi *nje*.

Skupinu *st* u u riječima stranoga podrijetla u Benešića nalazimo u obliku *štipendija, apoštol, študirajući...*

Utjecaj slavonskoga dijalekta čini mi se da se može prepoznati u ovakvim oblicima i izričajima: *kaca suza, mnogo gorje (gore), takovo shvaćanje, prestizavati, učestavaju ubijstva, dočekiva, podmiče požar, zadržaje robu, da se nije iz svoje domovine presadio, te spoznaje ga neće boliti, da se domogne novaca...*

„Učeni“ rječnik i oblici razvidni su iz primjera: *učenjaštvo, olin (skup), prezaduženik, moralizatorno, proti nereda naginjucim ljudima, fantasterija, novoevropstvo, posvudna zavist, (gladnih i) sugladnih, šetonosna otimačina, štitelji (zaštitnici), gomilači imovine, lakoumnopoduzetnog čovjeka, obretnici, platež, stališ, stališki, metulj, preveć vese, pobjeditelj...*

Benešić zna složiti riječi onako kako se u hrvatskom jeziku rabe u biranom izričaju. To se posebice vidi iz primjera u kojima se glagolska zanaglasnica umeće između ime-

nice i genitivnoga atributa: *potezom bi pera, napredak bi ljudstva...*

Čini mi se da ćemo u osebjnom jeziku Benešićevih *Razmatranja* ipak naći znatno manje sastavnica jezika onodobne društveno-političke starojugoslavenske zbilje nego što bi se očekivalo, vjerojatno upravo zbog njegove osviještenosti kojemu jezičnom korpusu pripada i njegove ukorijenjenosti u tom korpusu.

Marija Znika

NEVOLJE S LEKTORIMA

Svojedobno se o lektorima vrlo živo raspravljalo. Možda me je i to potaknulo da u svojim objavljenim tekstovima bilježim promjene koje su unijeli drugi: najčešće lektor (gdje je njegovo ime naznačeno), a katkad možda i urednik. Kanio sam izabrati primjere iz raznih tekstova, ali nakon jednog svojeg nedavno objavljenog kraćeg priloga odlučio sam zadržati se samo na njemu. Tekst je objavljen potkraj 2010. u jednom znanstvenom časopisu. Lektor je potpisan, no iz razumljivih razloga ne navodim ni njegovo ime ni ime časopisa.

Kada sam na tekstu naznačio sve lektorove zahvate, nametnulo mi se pitanje: Jesam li zbilja toliko nepismen? Budući da je tekst vrlo kratak, mogao sam navesti sve promjene, ali sam se ipak odlučio za izbor, a to je glavnina onoga što mi se čini da je sporno.

U rečenici *Najprije govori, uvodno, o biblijskim prijevodima općenito, posebice u slavenskih naroda, pa onda o pokušajima*

na hrvatskom tlu i o tome kako je nastala zamisao o prevođenja... lektor je učinio dva zahvata: najprije ono *o tome* mijenja u *o tomu*, a zatim *zamisao o prevođenja u zamisao prevođenja*. Prva promjena čini mi se nepotrebnom i neprihvatljivom. Istina je da neki jezikoslovci u takvim primjerima izjednačuju dativ i lokativ, ali istina je i da ih drugi dosljedno razlikuju (*-u* i *-e*: *k tomu, o tome; čemu, o čem*). No ovdje je očito po srijedi lektorova zabuna jer to *o tome* 'popravlja' samo na tome mjestu, a na drugih pet mjesta ostavlja ga netaknutim (jedanput prije i četiri puta poslije spomenutoga mjesta). Drugi slučaj u navedenoj rečenici bila je tipkarska pogreška u rukopisu: *zamisao o prevođenja* lektor ispravlja u *zamisao prevođenja* (izostavlja prijedlog), a ja sam htio napisati *zamisao o prevođenju*.

U tekstu *a svatko, dakako, unosi nešto osobnoga, posebice glede kontekstualizacije i vidika s kojega promatra* lektor je umjesto *vidika* stavio *vida*. Mislim da je riječ *vidik* tu pravilno upotrijebljena (u značenju kao u ovom primjeru s interneta: *Od izuzetne je*

¹ Valja napomenuti da norma Benešićeva vremena nije uočavala razliku između *radi* i *zbog*.